การแสดงหนังสือของห้องสมุด

จตุพร ขวัญเมือง*

หนังสือเป็นวัสดุการอ่านส่วนใหญ่ของห้องสมุดเกือบทุกประเภท ในปัจจุบันการผลิตหนังสือในแต่ละสาขาได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามความก้าวหน้าของวิทยาการ ห้องสมุดจึงได้คัดเลือกหนังสือโดยพิจารณาถึงหนังสือที่มีคุณค่า สอดคล้องกับหลักสูตรและเลือกตามความประสงค์ของผู้ใช้ ปริมาณหนังสือที่เพิ่มมากขึ้นทุกปีทำให้ผู้ใช้ห้องสมุดประสบปัญหาในการเลือกอ่านหนังสือ ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยของ Sharon L. Baker ทำการศึกษาวิธีการเลือกหนังสือของผู้ใช้บริการพบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดใช้วิธีการง่าย ๆ ในการเลือกหนังสือ (เลือกโดยวิธีการเดินดูตามชั้นเพื่อให้ได้หนังสือเล่มที่ดีที่สุดจากหนังสือจำนวนมากมายในห้องสมุด) จากวิธีดังกล่าว บรรณารักษ์สามารถช่วยเหลือผู้ใช้ได้โดยกำหนดขอบเขตการคัดเลือกหนังสือของผู้ใช้ให้แคบลงโดยการจัดแสดงหนังสือ (Book Display) แต่วิธีการนี้มีข้อจำกัดคือ บรรณารักษ์ต้องจัดแสดงหนังสือให้กับผู้ใช้ที่มีจำนวนมากในห้องสมุดใหญ่และพิจารณาคัดเลือกสิ่งพิมพ์ที่นำมาแสดงให้ตรงกับความสนใจและความต้องการของผู้ใช้

ความหมาย

การแสดงหนังสือ (Book Display) คือ การแสดงหนังสือ นิทรรศการ การจัดหนังสือจำนวนหลายเล่มออกแสดงในตู้อวดหนังสือหรือบนโต๊ะภายในห้องสมุด หนังสือที่นำออกแสดงนั้นอาจเป็นเรื่องที่น่าสนใจในปัจจุบันหรือเป็นเรื่องในทางความรู้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ โดยมุ่งหวังเพื่อให้คนทั่วไปสนใจในการอ่านหนังสือและใช้ห้องสมุดกันมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการแสดงหนังสือ

1. เพื่อให้ผู้ใช้ห้องสมุดทราบถึงทรัพยากรของห้องสมุด เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ห้องสมุดได้ทราบว่า นอกเหนือจากหนังสือที่ผู้ใช้ห้องสมุดเคยใช้หรือเคยอ่าน ยังมีหนังสืออีกจำนวนมากที่เป็นหนังสือที่ดี และน่าสนใจ ซึ่งผู้ใช้ห้องสมุดควรจะมีโอกาสได้รู้จักและเลือกไปใช้ห้องสมุดมีความจำเป็นที่จะต้องโฆษณาสินค้าของตน คือการนำหนังสือที่กระจัดกระจายตามหมวดหมู่และสาขาวิชาต่าง ๆ โดยคัดเลือกหนังสือเหล่านี้มาแสดงให้แก่ผู้ใช้

---

*บรรณารักษ์ 5 หัวหน้างานจุลสารและเอกสาร ฝ่ายวารสารและเอกสาร สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากหนังสือของห้องสมุดมากที่สุด ห้องสมุดแต่ละแห่งได้ใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการจัดสิ่งพิมพ์เข้ามาให้บริการ ฉะนั้นเพื่อให้หนังสือได้มีการนำไปใช้อย่างคุ้มค่า จึงควรทำให้หนังสือแต่ละเล่มเป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้ใช้ห้องสมุด การแสดงหนังสือเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ได้ ในการแสดงหนังสือจะเห็นว่าในบางครั้งหนังสือที่ไม่เคยได้รับความสนใจจากผู้อ่านมาก่อนกลับเป็นที่สนใจของคนบางคน เพราะหนังสือได้มีโอกาสสู่สายตาของผู้อ่าน

3. เพื่อเชื่อมโยงหนังสือที่แบ่งแยกจากกันเนื่องจากการจัดหมู่ ขนาด และรูปร่างได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกัน การแสดงหนังสือช่วยให้มีโอกาสดึงหนังสือจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันมาอยู่รวมกัน ซึ่งโดยปกติแล้วหนังสือเหล่านั้นจะถูกแยกจากกันตามแผนการจัดหมู่ นอกจากนั้นยังแบ่งแยกตามรูปร่างและขนาด เช่น พจนานุกรม จุลสาร วารสาร หรือแผนที่ ซึ่งสิ่งพิมพ์เหล่านี้จะได้รับความสนใจมากขึ้นเมื่อนำมาจัดรวมกัน

4. เพื่อให้ผู้ใช้ได้อ่านหนังสือที่ดีมีคุณภาพ การแสดงหนังสือเราจะคัดเลือกหนังสือที่มาเสนอต่อผู้ใช้เท่ากับเป็นการยกระดับมาตรฐานการอ่านให้สูงขึ้น

5. เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างห้องสมุดกับผู้ใช้บริการ โดยการใช้หนังสือเป็นสื่อ เช่น การแสดงหนังสือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

6. เพื่อช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน การแสดงหนังสือช่วยเสริมเนื้อหาแต่ละสาขาวิชาที่สอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะทำให้นักศึกษาได้อ่านเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฟังบรรยาย

7. ทำให้บรรยากาศห้องสมุดน่าสนใจยิ่งขึ้น การแสดงหนังสือแต่ละครั้งช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาและลดความจำเจให้กับห้องสมุด การจัดวางหนังสือและอุปกรณ์ประกอบ การจัดเตรียมสถานที่และสิ่งประดับประดาจะทำให้บรรยากาศดูสดใสและแปลกตาขึ้น การแสดงครั้งต่อไปทั้งหนังสือและอุปกรณ์เปลี่ยนไปทำให้ห้องสมุดมีอะไรใหม่อยู่เสมอ

8. เพื่อช่วยให้มีการยืมหนังสือเพิ่มขึ้น ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญของการจัดแสดง การจัดแสดงหนังสือทำให้เป็นที่สะดุดตาและน่าสนใจ ทำให้มีผู้ยืมหนังสือเล่มนั้นไปใช้บ่อยครั้งขึ้น

ประเภทของการแสดงหนังสือ

1. การแสดงหนังสือใหม่ ควรแสดงอย่างสม่ำเสมอ และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านยืมหนังสือใหม่ที่จัดแสดงได้ทันทีจากบริเวณที่จัดแสดง และเมื่อผู้ยืมนำหนังสือมาคืนต้องนำหนังสือนั้นกลับมาวางที่จัดแสดงตามเดิม

2. การแสดงเฉพาะปกหนังสือ ปกหนังสือนอกจากมีไว้เพื่อกันฝุ่นหรือป้องกันการชำรุดแล้ว ยังใช้เพื่อการโฆษณาและดึงดูดใจผู้ดูเช่นเดียวกับแผ่นเสียง นอกจากนั้นบางเล่มยังมีภาพถ่ายและชีวประวัติของผู้เขียน รายละเอียดทางบรรณานุกรม เป็นต้น

3. การแสดงหนังสือในสาขาวิชาต่าง ๆ การแสดงหนังสือประเภทนี้เราสามารถนำหนังสือของห้องสมุดจากแต่ละสาขาวิชาที่มีอยู่ออกมาให้ผู้ใช้ห้องสมุดทั้งที่เป็นบุคคลเฉพาะกลุ่มและบุคคลทั่วไปได้มีโอกาสนำไปใช้ประโยชน์ได้

4. การแสดงหนังสือตามเหตุการณ์สำคัญ หรือวันสำคัญ วันเกิด วันตายของบุคคลสำคัญหรือครบรอบเหตุการณ์สำคัญ เป็นต้น

5. การแสดงหนังสือที่มีลักษณะพิเศษ การแสดงประเภทนี้ง่ายที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านเพราะหนังสือเหล่านี้มีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนกับหนังสืออื่น ๆ

ข้อควรคำนึงในการแสดงหนังสือ

หลักสำคัญและข้อควรคำนึงในการแสดงหนังสือมีดังนี้

1. การสำรวจเบื้องต้นก่อนการจัดแสดง ในการแสดงหนังสือบรรณารักษ์ควรทราบประเภทของบุคคล ที่จะมาชมการแสดงหนังสือ เช่น นักเรียน เด็กเล็กหรือประชาชนทั่ว ๆ ไป เพราะวิธีการนำเสนอ ย่อมจะแตกต่างกันไปตามประชาชนที่มาชม ส่วนหนังสือที่นำมาแสดงบรรณารักษ์ต้องสำรวจหนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดว่ามีเพียงพอและเหมาะที่จะนำมาแสดงหรือไม่ สภาพของหนังสือควรสำรวจก่อน เพราะการแสดงเป็นการโฆษณาถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากร ถ้าห้องสมุดมีหนังสือน้อยและอยู่ในสภาพชำรุดและล้าสมัย การจัดแสดงจะทำให้เกิดผลเสียแก่ห้องสมุดมากกว่าผลดี

2. หัวข้อที่จัดแสดง ในการเลือกหัวข้อหรือเรื่องที่จัดแสดง บรรณารักษ์ควรศึกษาถึงเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่อเตรียมการแสดงให้เหมาะสมกับเหตุการณ์นั้น ๆ ขณะเดียวกันก็จัดแสดงในเรื่องที่น่าสนใจแปลกใหม่ ครอบคลุมจุดสำคัญเพียงจุดเดียว แต่บางหัวเรื่องอาจจะแบ่งย่อยได้เช่น เรื่องกีฬา อาจรวมถึงกีฬาทุกประเภท เป็นต้น แนวความคิดเกี่ยวกับหัวเรื่องที่นำมาจัดแสดงมีดังนี้

2.1 เหตุการณ์ปัจจุบัน ศึกษาได้จากการพาดหัวข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หรือจากรายการวิทยุ บรรณารักษ์ต้องติดตามข่าวความเคลื่อนไหวของชุมชนและโลกตลอดเวลา

2.2 เทศกาลและวันสำคัญ เทศกาลและวันสำคัญอาจช่วยชี้แนะเรื่องที่เรานำมาจัดแสดงในแต่ละปี เช่น วันครบรอบเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2.3 ข้อเสนอแนะจากหน่วยงาน จากผู้ใช้ การจัดแสดงตามความต้องการของผู้ใช้จะช่วยสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ห้องสมุด

2.4 หลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย บรรณารักษ์ต้องศึกษาหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดแสดงได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้

ผลของการจัดแสดงหนังสือ

ห้องสมุดในต่างประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญของการแสดงหนังสือ จะเห็นได้จากตำรา บทความ และงานวิจัยเกี่ยวกับการแสดงหนังสือที่เผยแพร่ออกมามากมาย ดังเช่น Mona Garvey เขียนหนังสือชื่อ **Library Displays** กล่าวถึงเนื้อหาสาระในทุกด้านเกี่ยวกับการแสดงหนังสือของห้องสมุด ในด้านงานวิจัย ได้มีผู้ทำการวิจัยในเรื่องเหล่านี้มากมายดังนี้

ในปี ค.ศ.1972 Goldhor ได้ทำการวิจัยการแสดงหนังสือของห้องสมุดประชาชน 2 แห่ง ที่มีสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกัน คือ ห้องสมุดประชาชนเมือง Champaign และห้องสมุดประชาชนเมือง Urbana โดยตั้งสมมติฐานไว้ 2 ข้อคือ ประการแรก ผู้ใช้ห้องสมุดส่วนมากยืมหนังสือโดยการเดินดูตามชั้น ประการที่สอง การแสดงในบริเวณที่มีผู้ใช้เข้าถึงเป็นอันดับแรกทำให้ผลการยืมหนังสือมีปริมาณสูงขึ้น ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดให้ห้องสมุดประชาชนเมือง Champaign เป็นห้องสมุดทดลองและห้องสมุดประชาชนเมือง Urbana เป็นห้องสมุดควบคุม การทดลองแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ๆ ละ 6 เดือน ในช่วงแรกเก็บสถิติการยืมหนังสือจำนวน 110 ชื่อเรื่อง ที่วางอยู่ตามชั้นปกติในห้องสมุดทั้ง 2 แห่ง ในช่วงที่ 2 จัดแสดงหนังสือเฉพาะในห้องสมุดทดลองคือห้องสมุดประชาชนทั้ง 2 แห่ง ผลการวิจัยสรุปว่าสถิติการยืมหนังสือในห้องสมุดประชาชนเมืองแชมเป็นในช่วงที่ 2 สูงกว่าสถิติการยืมในช่วงแรกและสูงกว่าในช่วงที่ 1 และ 2 ของห้องสมุดควบคุมคือห้องสมุดประชาชนเมืองเออร์บานาอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์และสอบถามทางโทรศัพท์ ผลที่ได้พบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้วิธีเลือกหนังสือโดยการเดินดูตามชั้นมากกว่าวิธีอื่น ๆ

ในปี ค.ศ.1982 Aguilar ได้ทำการศึกษาถึงผลการแสดงหนังสือต่อการยืมหนังสือของห้องสมุดวิทยาลัยปาร์คแลนด์ (Parkland) ในมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) ในช่วงภาคการศึกษาปี 1981 และปี 1982 โดยยึดหลักการศึกษาของ Herbert Goldhor วิธีการของ Aguilar คือ การสุ่มตัวอย่างหนังสือที่ยืมออกจากห้องสมุดจำนวน 10 เล่ม จากจำนวนหนังสือทั้งหมด และคัดเลือกหนังสือจำนวน 50 เล่ม เพื่อนำมาจัดแสดง บันทึกข้อมูลการยืมทั้ง 2 ภาคการศึกษาตั้งแต่ก่อนและหลังการแสดง นอกจากนั้นยังทำการศึกษาผู้ใช้ 2 วิธี คือ สอบถามทางโทรศัพท์ และส่งแบบสอบถามไปยังผู้ใช้จำนวน 47 คน เพื่อศึกษาถึงเหตุผลในการเลือกและยืมหนังสือที่แสดง ผลการศึกษาข้อมูลการยืมพบว่าหนังสือที่นำมาแสดงส่งผลทำให้ปริมาณการยืมสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลทางโทรศัพท์และจากแบบสอบถาม ส่วนหนังสือที่ไม่ได้นำมาจัดแสดงจะถูกยืมเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนในชั้นเรียน

ต่อมาในปี ค.ศ.1985 Baker ได้ศึกษาถึงความสำเร็จของการแสดงหนังสือสำหรับผู้ใช้บริการห้องสมุดส่งผลให้การยืมหนังสือเพิ่มจำนวนสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงหนังสือประเภทใดก็ตาม งานวิจัยเรื่องนี้ได้พยายามศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้การยืมเพิ่มสูงขึ้นโดยตั้งสมมติฐานไว้ 2 ข้อ

คือ นำหนังสือนวนิยายมาแสดงในสถานที่ที่มองเห็นชัดเจน ผลการวิจัยพบว่า ทำให้การยืมเพิ่มสูงกว่าการนำหนังสือไว้ที่ชั้นปกติ หรือไว้ในส่วนที่มองเห็นไม่ชัดเจน ที่ปรากฏผลเช่นนี้เพราะสภาพรูปเล่มของหนังสือดึงดูดสายตาของผู้ใช้บริการซึ่งใช้บริการห้องสมุดด้วยวิธีการอย่างง่าย (คัดเลือกหนังสือโดยวิธีการเดินดูตามชั้น) สมมติฐานข้อ 2 นำหนังสือนวนิยายทำเครื่องหมายเพื่อแสดงว่าเป็นหนังสือที่บรรณารักษ์แนะนำ จะทำให้ปริมาณการยืมสูงกว่าการนำไปไว้บนชั้นหนังสือในส่วนที่ให้บริการยืม-คืนไม่ว่าจะมองเห็นชัดเจนหรือไม่ก็ตาม การแนะนำหนังสือจะช่วยกำหนดขอบเขตการเลือกหนังสือให้แก่ผู้ใช้ได้ การทดสอบสมมุติฐานได้ทำการทดลองในห้องสมุดประชาชนขนาดเล็ก 2 แห่ง ในมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ ผลจากการศึกษาได้เสนอแนะถึงองค์ประกอบของการแสดงหนังสือคือ ควรจัดแสดงในสถานที่ที่มองเห็นชัดเจน ดังนั้นห้องสมุดที่ต้องการเพิ่มประสิทธิภาพการยืมให้สูงขึ้นจะต้องจัดแสดงหนังสือในสถานที่ ซึ่งมีคนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมากภายในห้องสมุด และสามารถมองเห็นหนังสือเหล่านี้ได้ง่ายและชัดเจน ส่วนการกำหนดขอบเขตการคัดเลือกสิ่งพิมพ์ควรเลือกสิ่งพิมพ์จากหนังสือจำนวนมากในห้องสมุดขนาดใหญ่ ดังนั้น การจัดแสดงหนังสือจึงควรจัดในห้องสมุดขนาดใหญ่จะได้ผลดีกว่าในห้องสมุดขนาดเล็ก

นอกจากนี้ ในปี 1986 Baker ยังได้เขียนบทความเกี่ยวกับการเลือกสิ่งพิมพ์ของผู้ใช้ห้องสมุดด้วยวิธีการอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องอาศัยคู่มือในการช่วยค้น (คัดเลือกหนังสือโดยวิธีการเดินดูตามชั้น) โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้หนังสือที่ดีที่สุดจากหนังสือจำนวนมากมายของห้องสมุด วิธีการที่บรรณารักษ์จะช่วยเหลือผู้ใช้ห้องสมุดได้คือกำหนดขอบเขตของการคัดเลือกหนังสือให้แคบลง เช่น เสนอหนังสือที่ดีเฉพาะสาขาแก่ผู้ใช้ เป็นต้น เทคนิควิธีของบรรณารักษ์ในการช่วยเหลือผู้ใช้ดังกล่าวคือ การแสดงหนังสือและการทำรายชื่อหนังสือออกเผยแพร่ซึ่งจะช่วยเหลือคัดเลือกหนังสือให้มีจำนวนน้อยลง ข้อจำกัดสำหรับวิธีการเหล่านี้คือ บรรณารักษ์จักต้องแสดงหนังสือให้กับผู้ใช้ที่มีจำนวนมากและพิจารณาคัดเลือกสิ่งพิมพ์ที่นำมาจัดแสดงให้ตรงกับความต้องการและความสนใจของผู้ใช้ห้องสมุด

บรรณานุกรม

กรมสามัญศึกษา คณะอนุกรรมการบัญญัติศัพท์วิชาบรรณารักษศาสตร์ ศัพท์บัญญัติวิชาบรรณารักษศาสตร์ กรุงเทพฯ. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519

ประพิมพรรณ วรพัฒน์ ผลของการจัดแสดงหนังสือต่อการยืมหนังสือในห้องสมุดประชาชน วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526

Aguilar, William. The Influence of a Book Display on Circulation in a Two-Year College Library. University of Illinois, 1982. Typescript.

Baker, Sharon L. "An Exploration into Factors Causing the Increased Circulation of Displayed Books," Dissertation Abstracts International. 46: 11-A, 1985.

--------. "Overload, Browsers, and Selections," Library and Information Science Research. 8(4): 315-319, Oct-Dec, 1986.

Garvey, Mona. Library Displays. New York, H. W. Wilson, 1969.

Goldhor, Herbert. "The Effect of Prime Display Location on Public Library Circulation of Selected Adult Title," Library Quarterly. 42: 371-389, Oct, 1972.